

2009 – מבצע "עופרת יצוקה" והפעלת מערך הייעוץ האופרטיבי

מאת: סגן אליהו קוצ'ין, קצין ייעוץ, מחלקת הדין הבין-לאומי

ב-27 בדצמבר 2008 ערך צה"ל את מבצע "עופרת יצוקה", בעקבות ירי מאסיבי של רקטות על ידי ארגון החמאס ברצועת עזה לעבר ישראל. מטרת המבצע הייתה לפגוע בחמאס על מנת להוביל למציאות ביטחונית טובה יותר לאורך זמן סביב רצועת עזה, תוך צמצום ירי הרקטות. במהלך המבצע, הפעילה הפרקליטות הצבאית לראשונה את מערך הייעוץ האופרטיבי. תרומת המערך למאמץ הצה"לי הייתה משמעותית, ושימשה כלי חשוב למערכה המדינית-משפטית שלאחר המבצע, כמו גם להפקת לקחים לחיזוק ושכלול המערך.

רקע עובדתי

בשנת 2001 החלו ארגוני טרור ברצועת עזה לירות רקטות שכונו בשם "רקטות קאסם" ופצצות מרגמה לעבר היישובים הישראליים בדרום הארץ. במהלך השנים, רקטות אלו הלכו והשתכללו באיכותן ובכמותן. בחודש יוני 2006 נחטף לרצועה רב"ט גלעד שליט, ונהרגו סגן חנן ברק וסמ"ר פבל סלוצקר ז"ל. ביוני 2007, החמאס השתלט על רצועת עזה, דבר שהוביל להידרדרות נוספת של המצב. לקראת סוף 2008, ניכרה החרפה נוספת בהתנהלות גורמי הטרור ברצועה, כדי כך שבשלהי חודש דצמבר נורו עשרות טילים ופצצות מדי יום, משטח הרצועה לשטח ישראל.

המבצע החל בגל הפצצות של מטרות צבאיות בתוך רצועת עזה על ידי חיל האוויר הישראלי. תקיפות אוויריות אלו נמשכו מספר ימים. ב-3 בינואר 2009 החלה כניסה קרקעית של כוחות צה"ל אל תוך הרצועה. הלחימה העצימה ברצועה נמשכה עד לימים 17 – 18 בינואר 2009, שאז הודיעו שני הצדדים על הפסקת אש. ביום 21 בינואר לפנות בוקר השלים צה"ל את יציאתו מהרצועה.

המעורבות המשפטית

בעבר, תפקידו של המשפטן במאמץ המלחמתי הצה"לי בא לידי ביטוי בעיקר בשני שלבים – בשלב בניין והכנת הכוח, באמצעות הכשרה והטמעת הדין; ולאחר המבצע, בתחקור, הפקת לקחים ואכיפה. ההבנה הייתה שאין מקום למעורבות של יועצים משפטיים במהלך הפעילות המבצעית.

במרוצת השנים צה"ל והפרקליטות הצבאית זיהו צורך לשלב יועצים משפטיים גם תוך כדי לחימה, וזאת בפרט החל משנת 2007, לאחר מלחמת לבנון השנייה. ברקע להבנה זו עמדו התמורות בדפוסי הלחימה והמורכבות הרבה שהביא עמו עידן הלוחמה הא-סימטרית נגד ארגוני הטרור, הפועלים מתוך האוכלוסייה האזרחית ובכסותה, וכן עליית משקלה של המערכה המדינית-משפטית ככלי לפגיעה בלגיטימציה ובמרחב הפעולה של צה"ל בזירה הבין-לאומית.

במהלך מבצע "עופרת יצוקה", באופן תקדימי, שולבו יועצים משפטיים בתהליכי קבלת ההחלטות המבצעיות במטה הכללי, בפיקוד הדרום ובאוגדת עזה, וסייעו בידי המפקדים במתן ייעוץ זמין ואפקטיבי בזמן אמת. במובנים רבים, הייתה זו טבילת אש ראשונה ומוצלחת למערך שהחל לרקום עור וגידים על פי תכנון מסודר, סמוך לאחר מלחמת לבנון השנייה.

תמונות מתקיפות ישראליות במבצע "עופרת יצוקה" (מקור: ויקיפדיה, Wikicommons)

תחום מרכזי שבו סייעו קציני מערך הייעוץ האופרטיבי הוא תכנון המטרות לתקיפה. היועצים המשפטיים בחנו מטרות שתוכננו לתקיפה בראי דיני הלחימה, והציעו דרכי פעולה במקרים מורכבים על מנת להבטיח העמידה בהם. בנוסף, קציני המערך נכחו בהערכות מצב, והוקם לראשונה בפרקליטות הצבאית חדר-מצב ("חמ"ל יחידתי") לשם ריכוז תמונת המצב וניתוב מידע לגורמים הרלבנטיים. המבצע חידד ההבנה בפרקליטות הצבאית בדבר הצורך ביוזמה, "חתימה למגע" ונוכחות פיזית לצד המפקדים.

להקמת המערך האופרטיבי הייתה תרומה חשובה גם לאחר המבצע, כשזה שימש כלי חשוב להתמודדות בזירה הבין-לאומית עם טענות בדבר פעילות בלתי חוקית, וניסיונות לצמצם את מרחב הפעולה המבצעי באמצעים משפטיים ובביקורת על לגיטימציות הפעלת הכוח. מספרים קציני מחלקת הדין הבין-לאומי מאותה תקופה הבחינו בצורך לקיים ניתוח מעמיק בדבר היקף החובה, במסגרת דיני הלחימה, לבחון טענות בנוגע להפרות אפשריות שבוצעו בלחימה. ראוי לציין כי באופן תקדימי, גרסה של חוות הדעת שגובשה בפרקליטות הצבאית פורסמה לציבור, על מנת לשקף בצורה מלאה את תהליך הבדיקה והחקירה. העשייה בתחום זה אף הניחה תשתית חיונית למנגנוני האכיפה המבצעית, אשר עם השנים השתכללו, ומהווים עד היום אמצעי חשוב להטמעת שלטון החוק בעשייה המבצעית.

כמובן, כחלק מראשוניות הפעלתו של המערך, לא הכל עבד בצורה חלקה. ההקמה של המערך האופרטיבי נעשתה בזמן קצר ולא היו אז בנמצא הניסיון, תשתית הידע והמעטפת הארגונית

והלוגיסטית הקיימות כיום. כך, כאשר נשלחו קצינים מהמערך לאוגדות במבצע לספק ייעוץ משפטי מקרוב, הם נתקלו בבעיות ופערים לוגיסטיים בסיסיים כגון מקומות ישיבה מוגדרים בפורומים הרלבנטיים. בנוסף, המודעות לעצם קיומו ותפקידו של היועץ המשפטי במכלולים המבצעיים הייתה רק בחיתוליה, והיועצים נאלצו לא אחת לעמוד על תפקידם ועל מקומם בתהליכי המטה ובתהליך המבצעי מול הדרגים המבצעיים. גם הבנתם של היועצים המשפטיים עצמם את דרכי הפעולה של הגופים אליהם נשלחו הייתה במקרים רבים ראשונית וחלקית, דבר שחייב אותם ליוזמה ויצירתיות על מנת לבסס מקומם ולהעניק ייעוץ משפטי רלבנטי ואיכותי. פערים אלו אתגרו מלאכת היועצים, אך אפשרו למידה והתקדמות. לקחי ההתנסות שימשו בסיס למיסוד ושכלול המערך. בזכות העבודה המתמדת להפקת הלקחים, מערך הייעוץ האופרטיבי מוטמע כיום היטב בצבא, ונמנים עמו עשרות קצינים בסדיר ובמילואים, אשר עוברים הכשרה סדורה, משתתפים באופן קבוע בתרגילים, וערוכים להתייצב לצד המפקדים בעת הצורך.

חשיבות הפרשה

מבצע "עופרת יצוקה" היווה ציון דרך עבור הפרקליטות הצבאית. הוא היה לאבן בוחן למחלקת הדין הבין-לאומי בכלל ולמערך הייעוץ האופרטיבי בפרט. המבצע נתן הזדמנות לבדוק יישום הלקחים ממלחמת לבנון השנייה, הפעלת מערך ייעוץ חדש תוך כדי המבצע, ויכולתה של הפרקליטות הצבאית להתמודד עם עומס שאלות משפטיות חדשות ומורכבות. המבצע עיצב במידה רבה את העיסוק של הפרקליטות הצבאית ומחלקת דבל"א בנושא, ועמד במוקד העיסוק של היחידה באותה שנה – מהייעוץ תוך כדי המבצע, דרך הפקת הלקחים שעלו ממנו, ועד לניתוח החובה לחקור אירועים חריגים שהתרחשו במהלכו.

כוחות צה"ל על רקע רצועת עזה במבצע "עופרת יצוקה" (צילום: דובר צה"ל)

מדוע בחרתי בנושא?

עוד טרם הצטרפתי לפרקליטות הצבאית, משגיליתי על תפקיד של "יועץ משפטי ללחימה", הצבתי לעצמי כיעד להצטרף לשורות הקצונה בפרקליטות הצבאית ככלל, ולשמש יועץ אופרטיבי בפרט; אלו מגשימים הישג ואתגר גדולים בעבורי; כיום, לאחר ששימשתי משך תקופה לא ארוכה כסגן היועץ המשפטי הפיקודי בפיקוד דרום, הבנתי אף יותר את החשיבות שבמערך ואת הפוטנציאל הגלום בו.

בתפקידי הזדמן לי להיחשף לאתגרים שבמתן ייעוץ בפיקוד דרום, מקום שהשפעות מבצע "עופרת יצוקה" ולקחים ניכרים בו, מרמת נהלי העבודה ואופן הטיפול בשאלות משפטיות, וכלה בתמונות על הקיר, המנציחות את המראה הייחודי של יועצים משפטיים במדי ב', היושבים לצידם של מפקדים בעת לחימה.